

méltlésekhez vezet és — ami jelentősebb — a könyv fejtegetéseiben való gyors és könnyű tájékozódást megnehezíti. Ha az olvasó valamely meghatározott gyermeklélektani problémának állása felől kíván érdeklődni, nem tudhatja pontosan: vajjon a könyvnek melyik részében olvasson utána (a tárgymutató azonban fel kell említenünk, sokszor segíthet e bajon) hiszen az összefoglaló keresztmetszeti rajzok, főleg a 3 éves korról szólóak, új elemzési anyagot is adnak, ezenkívül több probléma mintegy *részletekben* tárgyalatik. Éppen a bíráló — aki maga is többször hangsúlyozta a hosszmetzeti és a keresztmetszeti szempontok érvényesítésének egyenlő szükségyszerűségét — el kell, hogy ismerje a szerző törekvésének igazi értékét, de a szerkezeti egység és a könnyű áttekinthetőség biztosítására tanácsosabbnak ítéli csak az *egyik* — és pedig a gyermeklélektanban a (maga a szerző által legszebben megvilágított) *fejlődéstaqi* szempontnak nemcsak következetes, de egyúttal *teljes* vezető értékkel való előtérbe állítását, hogy azután a keresztmetszeti kor-képek külön fejezetei csak *más szempontból*, de nem lényeges új adatokkal és elemzésekkel tárgyalhó rövidebb *kiegészítő* rajzot adjanak. (A 6 éves korról adott rajz e felfogást jobban kielégíti.) Némely kisebb jelentőségű szerkezeti egyenetlenségek egyéb forrásokból is fakadhatnak, mind e kisebb jelentőségű egyenetlenkedéseket azonban a műnek egy későbbi kiadása vagy átdolgozása természetesen könnyen ki fogja tudni küszöbölni.

3. Végső ítéletünk: e munkát igen nagy és igaz örömmel kell üdvözölnünk. Benne magyar lélektani irodalmunk — úgyis mint egy lehető helyesebb magyar *pedagógiai* rendezés számára is a maga problémáiban biztos alapvető útmutatásokat nyújtó munkával — olyan összefoglaló művel gyarapodott, amelyre a *legjelesebb külföldi* művekkel szemben is büszkén hivatkozhatunk. Tartalmi gazdagságán és újszerűségén, általános tudományos értékén kívül a magunk szerényebb irodalmában példaadó bátor tett értékével is bír ez a munka: példa arra, hogy tudományos munkában csak a felmerülő problémák *benső igazságainak* komoly és tisztaelvű keresése lehet feladatunk, a szokványos tudományos munkákban gyakori (felfogásbeli, személyi és egyéb jellegű) egyoldalúságok és esetleges egyéb emberi kicsinyességek morális értékű legyőzésével. A „magasabbrendű“ személyiségre irányuló fejlesztő nevelői folyamat igazi sikerét a valóban magasabbrendű szellemet tükröző nevelők biztosítják. Ilyen nevelő — és más nevelők számára biztos útmutatásokat adni képes — szellem *Virkonyi* Hildebrand, aki ezzel a munkájával — engedjessék meg ez az élő emberrel szemben nem könnyen leírt elismerés — a nagy magyar nevelők történeti sorába lépett.

Boda István.

A magasabbrendű értelmesség meghatározása és vizsgálatának módszere. Írta *dr. Baranyai Erzsébet*. Kiadta a m. kir. Ferencz József-Tudományegyetem Barátainak Egyesülete. Szeged, 1938.

Könyvismertetőnek vagy bírálónak könnyű feladat jut osztályrészéül, ha belső szerkezet, forma és jelentőség tekintetében egyaránt kiváló munka kerül a kezébe. Ilyen munka Baranyai legújabb könyve is, melyet szerzője szerényen tanulmányának nevez. Szűkebb körből vett célkitűzésénél fogva lényegében véve csakugyan tanulmány, de a feldolgozás szempontokban való gazdagsága, a szélesebb és erősebb alapozási munka, valamint a központi tételt magába ölelő tudományos környezetnek jelentősége miatt messze túllépi a kisebbigényű tanulmány kereteit.

Célkitűzése kettős: elméleti és gyakorlati, Kísérlet, mégpedig igen alapos és

sok tekintelben megoldást hozó kísérlet arra, hogy a magasabbrendű értelmesség mivoltát feltárja, éles határvonalat húzva közte és a közönséges értelmesség fogalmi köre között. Indokoltan erélyes állásfoglalás azzal a tévedéssel szemben, amelybe Binet követői, főként az amerikaiak estek, amikor Binetnek a gyenge tehetségű gyermekek vizsgálatára alkalmazott módszerével lényegbe vágó változtatás nélkül akarták mérni a magasabbrendű értelmességet, sőt talán a lángelmét is. Végre figyelemreméltó és eredményekkel kecsegtető vizsgálati eljárás kezdeményezése a magasabbrendű értelmesség ismertetőjeleinek felderítésére.

Szerző valóban tökéleteset nyújt a magasabbrendű értelmesség fogalmának mintaszerű elemzésében és meghatározásában. Stern két értelmességfajtájának, a reaktív és a spontán értelmességnek mintájára, vagy Dériaz empirikus és szisztematikus értelmességfajtáinak analógiájára megkülönbözteti a közönséges és a magasabbrendű értelmességet. Míg azonban az előbbieket az ő típuspárjaikhoz nem fűznek értékelést, nem koordinálják és nem szubordinálják azokat, szerző a magasabbrendű értelmességet a közönséges fölé helyezi. A közönséges értelmesség területén mutatkozó teljesítmény mértéke arányában érvényesülhet a mennyiségi szaporulat. Itt a teljesítmény reprodukív jellegű. A magasabbrendű értelmesség teljesítménye azonban par excellence újat alkotás, mikor csak minőségi árnyalatok juthatnak szóhoz. A közönséges értelmesség vonalán van a mennyiségi skála (a gyenge tehetség többféle fokozatától felfelé a normális értelmességen át az eszességig.) A magasabbrendű értelmesség területén „az értékelésnek nincs mennyiségi alapja; az egyikféle értelmesség nem több a másiknál, hanem magasabbrendű, tehát a minősége különb.” Igen értékes az a finom distinkció, amellyel a kétféle értelmesség funkcióját jellemzi: a közönséges értelmesség működése inkább a gondolat stabilizálásában, a magasabbrendűé inkább a gondolat mobilizálásában áll. „Az első felfedezi, a második teremti a struktúrákat, vagyis teremti azokat a szempontokat, amik által struktúrák keletkeznek.

A mai lélektani kutatás minden alkalmas eredményét számbavéve, elemelve és mérlegelve biztos kézzel vezet a magasabbrendű értelmesség lényeges jegyeinek felismeréhez és végül meghatározásához: „A magasabbrendű értelmesség nem az az egynemű, affektív színezetű, egyéni sajátosságokat hordozó szellemi erő, mely objektív gondolati tartalomhoz illeszkedve, új és átfogó gondolati struktúrákat alkot.” Érdekes volna ezt a meghatározást azokkal a fejtegetésekkel egybevetni, melyek a magyar értelmességvizsgálatok szervezőit vizsgálataik elméleti alátámasztásában irányították. Gondolunk itt Ranschburg, Cser János és Boda István vizsgálataira. Szerzőnk munkásságának kiváló értéke ekként különösképpen igazolást nyerhetne bár így is késégtelen, hogy könyvében, éppen ezekben az elméleti fejtegetésekben a magasabbrendű értelmesség eddig nagyon hézagosan kielemezett struktúrájához alapvető adatokat szolgáltat.

Elméleti állásfoglalásának ezután természetes következménye, hogy szembe fordul azzal a felfogással, amely a közönséges értelmesség vizsgálatára alkalmasaknak bizonyult módszereket a magasabbrendű értelmesség vizsgálatára törekszik kiterjeszteni. Igen élvezetes, világos, rendszeres előadásban (lélektani tanulmányokban és dolgozatokban ma dicséretreméltó érdem!) tárja elénk Binet próbasorozatának eredeti célkitűzéseit és azokat az eltéréseket, amelyek végül a próbák teljes elgépesítéséhez vezettek. Binet eredeti próbasorozatát a szubnormalitás megállapítására állította össze; a próbák mögött feltételezett pszichológiai síkban a szellemi képességek sorozata, a közönséges értelmesség fokozati skálája állott a gyengetehetségűektől a

normalitásig. Rendszerének alapja a mértékgondolat volt, amivel vizsgálatainak exaktségát akarta biztosítani. Bár ő maga, különösen későbbi dolgozataiban, a minőségi szempontokat állandóan kiemelte, sőt az értelmesség velejárójának a kezdeményezést és az alkotást jelölte meg, követői, rendszerének továbbfejlesztői mégis csak a mennyiségi szempontokat domborították ki és próbasorozatát — módosításokkal ugyan — a normalitáson túl a szupernormalitás területére, a zseni értelmességi „fokáig” terjesztették ki. (Stern, Terman, Thorndike.)

A magasabbrendű értelmesség vizsgálatára azonban legy másfajta értelmességnek, a közönséges értelmességnek vizsgálati módszerei azonos elvek mellett, változtatás nélkül, nem alkalmazhatók. Ezért szerzőnk kísérletet tesz arra, hogy alkalmas vizsgálati módszert keressen. A magasabbrendű értelmesség mivoltából vezeti le a módszert illető követelményeket. A Binet-féle vagy az abból kifejlesztett más próbasorozatokat (pld. a Terman-félét, melyet a szegedi pedagógiai-lélektani intézet egyébként a közönséges értelmességvizsgálatoknál használ) elveti, mert „a gondolkodás struktúráit előre meghatározzák, szabad alkotásra módot nem adnak és nem a gondolkodás folyamatáról adnak képet.” Minthogy a magasabbrendű értelmesség valamilyen objektív gondolati tartalomhoz illeszkedve jön működésbe, a vizsgálandó személy elé a próbának egy továbbfűzésre alkalmas, többirányú tendenciát tartalmazó, indító gondolatot kell adnia. Nem szabad ennek az indító gondolatnak sajátos ismeretekhez kapcsolódnia, mert „ilyen esetben a magasabbrendű értelmesség megnyilatkozása egészen a kutatáshoz volna kötve.” Az indító gondolat formájával nem tartja megfelelőnek a szokásos kérdésformát, mert a gondolkodást határozottan egy irányba tereli. Alkalmas alakok az alternatív-alak vagy az, amely „valamiféle tolmácsolást, magyarázatot kíván.” Végigtekint az eddig alkalmazott tesztalakokon (a legújabbakon, mint pl. az amerikai National Intelligence Tests, az angol Cattellé, Hamleyé, a német Burgardé, Huthé, Schiffé, a francia Dériazé, Meilié, a Magyar Cseré, Bodáé stb.), míg a német Wohlfahrt módszerénél állapodik meg, mert a „minőségi szempontok tökéletes érvényesítése miatt a magasabbrendű értelmesség vizsgálatának követelményeit csaknem maradék nélkül betölti.” Tőle függetlenül, de azonos felfogásban konstruálja szerzőnk a maga módszerét. Az indító gondolatok fogalmazásánál figyelembe vette a vizsgálandó személy korát és négy csoportba sorolta azokat (8—10, 11—13, 14—16 és 17—18 évesek számára.) Az indító gondolatokat a gyermek elé adja és felszólítja őket, hogy szóljanak hozzájuk. Egy ilyen indító gondolat pld. 17—18 éves ifjak számára: „Valamely közleményben előfordult ez a kifejezés: —„elszigetelt eset. — Miről lehetett szó abban a közleményben?” Kidolgozta végre az értékelés kritériumait. Azt kellett megállapítani, hogy a hozzászólásokban van-e olyan új gondolati struktúra, amely a megadott indító gondolat tartalmához illeszkedik. E végből az új struktúrák formáit pusait állapította meg. Általában azt tapasztalta, hogy ha a hozzászólásból hiányzik a mozgás, a lendület, úgy az alacsonyabbrendű értelmességre vall: pld. megmarad az indító gondolat konkrét adataiban, az alternatíva egyik tagját kizárja, az indító gondolat által helyzetet vagy magatartást újra leírja, az adott problémát megszükiti stb. Összehasonlította végre 100 megvizsgált személlyel felvett Binet—Terman-próbák eredményeit a magasabbrendű értelmességvizsgálat eredményeivel, és azt találta, hogy a közönséges értelmességvizsgálat eredményei a magasabbrendűéivel nincsenek korrelációban, tehát két különféle értelmességről van szó. Ezzel elméleti úton nyert tételét igazoltnak látja.

Okfejtése világos, meggyőző, egyértelmű. Vizsgálati módszere egyszerű és

nehézség nélkül alkalmazható annak a számára, aki elméleti meggondolásainak mélyébe látott. Nagyon kívánatos volna, ha eljárását szélesebb körre lehetne kiterjeszteni és a magfigyelések számát növelve a formatípusok jegyzékét mind teljesebbé lehetné tenni. Nagy nyeresége volna ez a magyar kísérleti lélektanak, amint hogy Baranyai Erzsébet könyve értékes, nagy nyeresége a magyar tudományos irodalomnak.

Pénzes Zoltán.

Váradi József: Széchenyi éleslátása. A nemzetiségi kérdés. Studium, 1938. 43. o.

Angyal D. és Szekfü Gy. lélekelemző Széchenyi-tanulmányai anatómiai módszerekkel és finomsággal állították elénk a politikus Széchenyi belső alkatát. Ezt a képet színezi tovább Váradi, bemutató a „házaftas“ Széchenyi elmélkedő és cselekvő étoszát. A Naplókból és sugalmazó erejű könyv-iből úgy állítja elénk Széchenyi egyéniségét, mint az önmagára eszmélt magyarság első fákljahordozóját. Széchenyi történeffilozófiai rendszerében a legfontosabb helyet a *Jelen* kialakítása és a *Jövő* megalapozása foglalta el. Bár maga egy feudális társadalmi osztály fia és feudális kor neveltje volt, mégis aggodva ismerte fel ebben a gazdasági és társadalmi berendezkedésben — egy évszázaddal előre — a jövő kibontakozásának tehetetelét.

A nemzetiségi kérdést Széchenyi még más megvilágításban látta, mint a trianoni generáció. Ő még a humánus gondolkozás magaslatáról nézi és mérlegeli ezt a problémát. A betelepült népcsoportok megbecsülésében, a velük való együttműködésben és egységben látja a *leghatásosabban magyarosító* eljárást. Politikai és közoktatási téren „a legnagyobb kímélettel“ vezelandő be a magyar nyelv a nemzetiségi területeken. A magánéletben azonban hagyjunk meg mindenkit „nyelvének, szokásainak és nemzeti sajátosságainak gyakorlásában“. A nagy francia szónoknak, Foynak szavai szerint: „aki ennél kevesebbet vagy ennél többet akar, az vagy a nemzetiség jogait felejtette el, vagy az emberiség igazát támadja meg. — Ennél méltányosabb és épen ezért eredményesebb tanítást a nacionalizmusról még senki nem hirdetett. Fel is ismerte Wesselényi és Bethlen Széchenyi álláspontjának egyedül biztosan ható, megnyerő és asszimiláló jelentőségét, úgyhogy a kormánytól Széchenyit kéri Erdélybe küldendő királyi biztosnak a nemzetiségi mozgolódások lecsendesítésére. Sőt Saguna román érsek is Széchenyit kérte fel erre. Sajnos betegsége miatt nem tehetett eleget az óhajnak.

Pedig Széchenyi a maga *előrelátóan méltányos* politikájával sok kisebbségi bizonyodalomnak húzta volna ki a méregfogát. Vagy legalább is megszívlelendő útmutatást adott volna a mai nemzetközi és népszövetségi fórumoknak a kisebbségi kérdés eredményes és megnyugtató megoldására.

Ma, amikor minden iskolai munkánk célja az *életközelség*, Váradi írása Széchenyi politikai arculatáról kiváló anyagot ad ennek az elvnek a megvalósítására. A történettanárok előadásai soha nem akarnak a napi politika labirintusába tévelyedni, de viszont nem térhetnek ki annak a megállapítása elől sem, hogy a jövő kibontakozási lehetősége legbiztosabban „a mi pusztába kiáltó prófétánk“ eszmevilágában található meg.

Visy József.

Tóth András: Az erdélyi román kérdés a XVIII. században. Bp. 1938. Studium kiadás. 98 o.

A nemzetek sorsa mindig a belső és külső történeti tényezők sajátos konvergenciáját mutatja. Br. Eötvös József nagyhatású történeffilozófiai értekezésében leg-